

ОРГАНІЧНА ПРОДУКЦІЯ: ПРОБЛЕМА ЛОГІСТИКИ

*ЛИТВИНОВ А.І., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток органічного напрямку сільськогосподарського виробництва є важливим елементом в системі заходів, спрямованих на нарощування ефективності аграрного сектору та сприяння його розвитку. І логістика, яка виступає ланкою, що забезпечує доведення отриманої продукції до споживача, набуває тут особливого значення. Адже суворі вимоги, які пред'являються до органічної продукції, роблять неможливим застосування хімічних засобів як в процесі виробництва продукції, так і для запобігання її псуванню під час зберігання та транспортування. При цьому закордонний попит на українську сільськогосподарську органічну продукцію перевищує місцевий. Зазначене додає проблемі логістики особливого змісту та обумовлює її важливе практичне значення в контексті вирішення завдання забезпечення ефективності аграрного сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із розвитком органічної продукції в Україні приділено увагу в працях С.С. Антонця, В.М. Писаренка [1], які узагальнюють практичний досвід становлення потужного органічного виробника, що займається веденням сільськогосподарського виробництва за органічними принципами в промислових масштабах (ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області). Втім, слід відзначити, що органічне землеробство на Полтавщині має давні традиції. Так, елементи органічного землеробства активно втілював у життя відомий корифей аграрної справи Ф.Т. Моргун ще у 70-ті роки минулого століття [2]. Вважається, що органічні підходи до організації сільськогосподарського виробництва означають для виробника більший рівень фінансових витрат і меншу продуктивність. В кінцевому рахунку це призводить до більш високої ціни на таку продукцію у порівнянні з традиційними технологіями, обмежує попит на неї та стримує нарощування обсягів виробництва. Питанням формування і розвитку ринку органічної продукції, зокрема, приділяли увагу такі вчені, як Ю.О. Лупенко [3], В.Г. Грановська [4] та інші. На тісний зв'язок питань виробництва органічної продукції із проблемою

її збуту ми зазначали в наших попередніх роботах [5]. Закордонний досвід в цій галузі систематизував В.І. Артиш [6] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є обґрунтування підходів до вирішення проблеми логістики сільськогосподарської органічної продукції в розрізі основних ринкових сегментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою проблеми забезпечення збуту органічної продукції є питання її логістики. І воно є навіть актуальнішим у порівнянні із сільськогосподарською продукцією, отриманою за допомогою традиційних технологій. Адже дотримання органічних принципів виробництва сільськогосподарської продукції передбачає суворі обмеження на застосування хімічних речовин штучного походження по всьому ланцюжку виробництва продукції та доведення її до споживачів. Це означає високі вимоги до системи логістики органічної продукції, яка має забезпечити її збереження та відповідність органічним стандартам. При цьому, особливістю органічного сегменту українського сільського господарства є його переважна орієнтація на закордонні ринки [3], що висуває підвищені вимоги до організації логістичної діяльності.

Розвиток органічного напрямку сільськогосподарського виробництва залежить від того, наскільки успішно реалізовується виробничий та ринковий потенціал для нього. Що стосується виробничої складової цього потенціалу, то його основи закладено під час аграрного реформування, започаткованого в минулому столітті та остаточно не завершеного і досі. Маємо на увазі ситуацію, коли внаслідок скрутного фінансового стану, в якому перебувала значна кількість сільськогосподарських виробників, суттєво скорочувались обсяги використання засобів хімічного захисту рослин, мінеральних добрив, виводились з господарського обігу сільськогосподарські угіддя. Сприяла цьому і системна фінансова криза в Україні, початок якої збігся в часі із глобальною світовою фінансовою кризою. В результаті було сформовано потужний потенціал для порівняно швидкого переведення земельних угідь в категорію придатних для органічного землеробства. Так, за даними Федерації органічного руху України [7] та ІФОАМ [8], у 2017 р. загальна площа сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво у 2017 р. склала 420 тис. га (рис. 1). При цьому, даний показник стабільно зростає. Слід відзначити потужну тенденцію до зростання (коефіцієнт кореляції в періоді 2002-2017 рр. склав 0.92, середньорічний темп при цьому зафіксовано на рівні 15,5 тис. га).

Основними позиціями у виробничих програмах орієнтованих на експорт органічної сільськогосподарської продукції підприємств стали зернобобові та олійні культури. Також важливе місце посідають ягоди, гриби, горіхи, ефірні олії та концентрати фруктових соків [9].

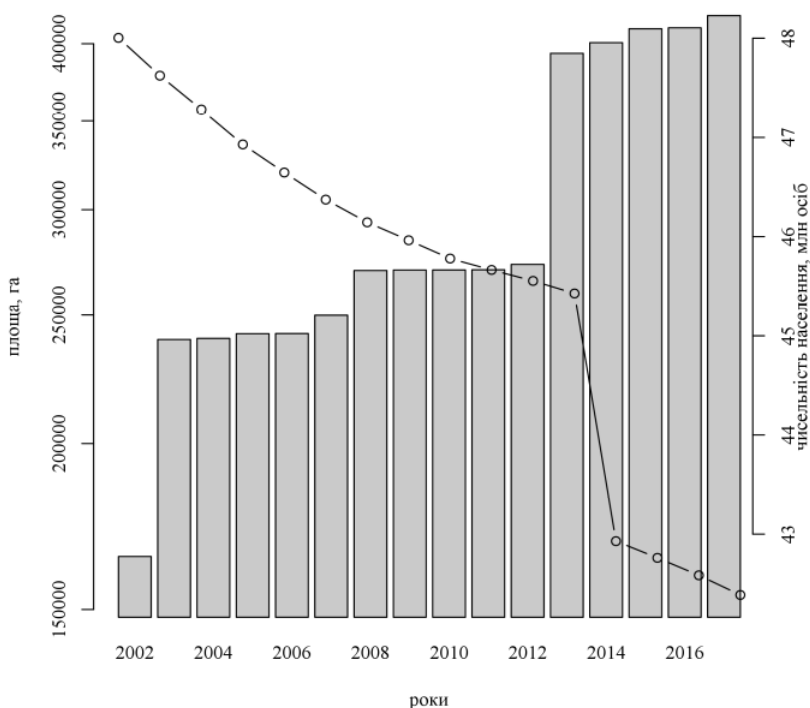

Рис. 1. Динаміка площі сільськогосподарських угідь, що використовуються для органічного землеробства в Україні в порівнянні із чисельністю населення за 2002-2017 рр.

Джерело: складено за даними [7, 8, 10]

Що стосується потенціалу внутрішнього ринку споживання органічної продукції сільськогосподарського виробництва, то його розвиток значною мірою обмежується несприятливими демографічними тенденціями, а також стабільно низьким рівнем доходів населення та відсутністю перспектив його покращення

найближчим часом. Це, зокрема, підтверджується статистичними даними по чисельності населення, які демонструють стабільну потужну тенденцію до зниження. В частині витрат, за період 2003-2015 рр. питома вага витрат на продукти харчування лише у 2008 р. склала менше половини сукупного обсягу витрат. Деяко менше 50 % витратило населення на продукти харчування і у 2016 та 2017 рр. (49,8 % та 47,9 % відповідно, за статистичними даними [10]). Але це зниження обумовлене вибуховим зростанням питомої ваги витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. Такі вимоги не сприяють динамічному формуванню і розвитку місцевого ринку органічної продукції. Тим більше, що в цілому потреби населення в продовольстві місцевими виробниками забезпечені (згідно з результатами наших попередніх досліджень [11]).

Відповіддю на такий сценарій є реалізація експортного потенціалу органічного виробництва. Важливою умовою для цього є формування ефективної системи збутової логістики органічної продукції. Базовими підходами до організації такої логістики з точки зору виробника є два: перший, коли логістика здійснюється власними силами і другий, коли ці питання передаються на сторону. Перший підхід забезпечує виробнику кращий контроль по ланцюжку просування своєї продукції але вимагає додаткових витрат ресурсів на створення і забезпечення функціонування відповідної інфраструктури, залучення кваліфікованого персоналу, особливо, для зовнішньо-економічних операцій. Але на локальних ринках власна логістика дозволяє виробнику тісніше наблизитись до споживача, робить продукцію більш відомою, а покупців - більш лояльними. Тобто, логістика стає елементом маркетингової політики, для неї використовується транспорт, позначений брендом виробника. Із врахуванням викладеного, даний підхід більш доцільно застосовувати на локальних ринках і тоді, коли виробник має власні бренди та торговельну роздрібну мережу (або має налагоджені відносини із роздрібними мережами, що належать іншим власникам). Дуже важливою перевагою власної логістичної інфраструктури є її доступність. Адже в окремі періоди послуги сторонніх логістичних компаній можуть виявитись недоступними через їх велике завантаження, яке точно так є нерівномірним протягом року. При цьому, щодо власної логістичної служби, залишається актуальною вимога її економічної ефективності. Вартість її утримання не повинна перевищувати витрат, пов'язаних із залученням послуг сторонніх організацій (із врахуванням комплексної оцінки додаткових ефектів від маркетингових заходів).

При роботі на зовнішніх ринках має бути вирішена значна кількість супутніх проблем: швидкий перетин вантажами митних кордонів, відповідність елементів інфраструктури та умов транспортування місцевим законодавчим вимогам, запобігання псуванню вантажу під час транспортування та його своєчасне доставлення. Для органічної продукції ці вимоги набувають особливого значення. Наприклад, критичним може виявитись використання несертифікованих складів, внаслідок чого органічний статус продукції не буде визнано, що призведе до значних фінансових втрат, якщо продукцію доведеться реалізовувати за цінами звичайної. Це означає не лише значні витрати, але і підвищений рівень ризику, який має на себе взяти виробник органічної продукції в разі, коли здійснюватиметься спроба вирішити проблему міжнародної логістики власними силами.

Іншою важливою проблемою є формування товарних партій прийнятної для експорту обсягу. Адже не кожний виробник органічної продукції може самотужки відвантажувати свою продукцію нормами FTL. Тому повстає завдання консолідації товарних партій до даних норм. Воно може вирішуватись або виробниками самотужки, або передане на підряд спеціалізованим логістичним компаніям або трейдерам, які консолідують товарну продукцію різних виробників самотужки. При цьому, експерти зазначають на додаткові перепони в законодавстві України, пов'язані із оформленням консолідованих та збірних вантажів, які відсутні у країнах ЄС [12]. Але, все ж таки, експорт органічної продукції з України нормами LTL є можливим і може бути здійснений за допомогою таких логістичних компаній, як, наприклад, УВК-Україна [13]. Іншим напрямком розв'язання цього питання є формальна та неформальна кооперація виробників органічної продукції для полегшення її збуту (в тому числі - шляхом консолідації своєї продукції у FTL партій). Разом із тим, залишається актуальною вимога до усунення законодавчих перешкод розвитку підприємництва в Україні і гармонізації законодавства із кращими європейськими практиками.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що реалізація потенціалу органічного сільського господарства потребує вирішення проблеми збутової логістики органічної продукції. Для цього може бути використано два підходи: формування власної логістичної служби (та інфраструктури) і користування послугами сторонніх організацій. Перший варіант є більш перспективним для роботи на місцевих ринках, в той час коли другий має низку переваг

для роботи в національному та міжнародному масштабах, в тому числі, забезпечує кращий підхід до управління ризиками. Перешкодою для просування української органічної продукції на міжнародні ринки і ринок ЄС, зокрема, залишається негармонізоване повною мірою із ЄС законодавство, яке ускладнює перетин митного кордону при транспортуванні дрібних та збірних партій товарів. Зважаючи на те, що основним ринком для українського органічного сільськогосподарського виробництва є зовнішній - оперативне вирішення даного питання забезпечить швидкий ефект для галузі. Також слід зазначити на пріоритеті питання економічної ефективності при розв'язанні проблеми логістики. Так, витрати на фінансування заходів, пов'язаних із удосконаленням роботи з логістики органічної продукції мають забезпечуватись додатковими доходами, пов'язаними із їх впровадженням.

Література.

1. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шипацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / С. С. Антонєць, А. С. Антонєць, В. М. Писаренко та ін. – Полтава : РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.
2. Моргун Ф.Т. Бесплужная обработка почвы / Под ред. Г.Ф. Наумова. – Харьков : Прапор, 1979. – 64 с.
3. Лупенко Ю.О. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції / Ю.О. Лупенко // Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир : Полісся, 2013. – С. 3-9.
4. Грановська В.Г. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні / В.Г. Грановська // Економіка АПК. – 2017. – № 4. – С. 31-40.
5. Литвинов А.І. Органічна продукція: проблеми ринку і перспективи для виробників / А.І. Литвинов // Вісник ХНАУ : Серія «Економічні науки». – 2017. – № 1. – С. 78-90.
6. Артиш В.І. Виробництво органічної продукції в країнах Європейського Союзу/ В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 93-96.
7. Органік в Україні. Федерация органічного руху України: офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
8. IFOAM Organics International. Cultivating Change [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.ifoam.bio/>.
9. Органическое сельское хозяйство: шаг стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии навстречу «зеленой» экономике. Примеры из Армении, Молдовы и Украины. — Geneva : United Nations Environment Programme, 2011.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

11. Литвинов А.И. Глобализация і місце України у вирішенні світової продовольчої проблеми: лекція для студентів денної та заочної форм навчання галузей знань 0305 «Економіка і підприємництво», 0306 «Менеджмент і адміністрування» напрямів підготовки 6.030509 «Облік і аудит», 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030601 «Менеджмент». – Харків : ХНТУСГ, 2013. – 21 с.

12. Logist.fm форвардинг по-українски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://logist.fm/publications/forwarding-po-ukrainski>.

13. Integrated Logistic Solutions. UVK. Just in Time [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.uvk.ua/>.

References.

1. Antonets S.S., Antonec' A.S., Pysarenko V.M. et al. (2010). *Organichne zemlerobstvo: z dosvidu PP «Agroekologiya» Shishatskogo rayonu Poltavs'koyi oblasti* [Organic agriculture: from the experience of PP «Agroekologiya» Shishatskiy rayon Poltavska oblast]. Poltava : RVV PDAA. p. 108 [in Ukrainian].

2. Morgun F.T. (1979). *Bespuzhbnaya obrabotka pochvy* [No-till soil treatment]. G.F. Numov (Ed.). Kharkiv: Prapor, p. 64 [in Russian].

3. Lupenko Y.O. (2013) Formuvannya popytu ta propozitsiyi na rynku organichnoyi produktsiyi [Shaping demand and supply on the organic products market]. *Organichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka – Organic production and food security*. Zhitomir : Polissya, pp. 3-9. [in Ukrainian].

4. Granovska V.G. (2017). Perspektivy rozvytku rynku organichnoyi produktsii v Ukraini [Prospects of development of organic products market in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 4, pp. 14-19 [in Ukrainian].

5. Litvinov A.I. (2017). Organichna produktsiya: problemy rynku i perspektivy dlya vyrobnykiv [Organic products: problems of market and prospects for producers]. *Vysnik KNAU : Seriya «Ekonomiczni nauky» – Herald of KNAU : «Economic Sciences» series*, No 1, pp. 78-90 [in Ukrainian].

6. Artysh V.I. (2014). Vyrobnytstvo organichnoyi produktsiyi v krayinah Evropeyskogo Soyuzu [Organic production in European Union countries]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 2, pp. 93-96 [in Ukrainian].

7. Organik v Ukraini. Federatsiya organichnogo ruhu Ukrainy [Organic in Ukraine. Federation of Organic Movement of Ukraine]. www.organic.com.ua. Retrieved from: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> [in Ukrainian].

8. IFOAM Organics International. Cultivating Change. www.ifoam.bio Retrieved from: <https://www.ifoam.bio> [in English].

9. UNEP (2011). *Organicheskoye selskoye hozjajstvo: sbag stran Vostochnoy Yevropy, Kavkaza i Tsentralnoy Azii navstretchu “zelenoy” ekonomike. Primery iz Armenii, Moldovy i Ukrainy* [Organic agriculture: step of the countries of Eastern Europe, Caucasus and Central Asia towards the “green” economy. Cases from Armenia, Moldova and Ukraine]. Geneva : United Nations Environment Programme [in Russian].

10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State service of statistics of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

11. Litvinov A.I. (2013). *Globalizatsiya i mistse Ukrainy u vyryshenni svitovoyi prodovolchoyi problemy [Globalization and place of Ukraine in solving the world food problem]*. Kharkiv: KNTUSG, p. 21 [in Ukrainian].

12. Logist.fm forwarding po-ukrainski [Logist.fm forwarding in Ukrainian]. *logist.fm*. Retrieved from <https://logist.fm/pubRlications/forwarding-po-ukrainski> [in Russian].

13. Integrated Logistic Solutions. UVK. Just in Time. *www.uvk.ua*. Retrieved from <https://www.uvk.ua/> [in Ukrainian].

Анотація.

Литвинов А.І. Органічна продукція: проблема логістики.

Статтю присвячено пошукам підходів до вирішення проблеми логістики органічної сільськогосподарської продукції. Показано, що логістика стає сьогодні важливим фактором розвитку органічного сектору сільськогосподарського виробництва. Потужний виробничий потенціал органічного напрямку може бути вивільнений лише за умови побудови ефективної системи збутової логістики.

Розкрито два базових підходи до організації логістичної діяльності: коли вона здійснюється переважно власними силами і коли передається на підряд стороннім організаціям. Встановлено переваги і недоліки цих підходів та обґрунтовано рекомендації щодо доцільності вибору першого при роботі на локальних ринках, а другого — при роботі в національному та міжнародному масштабах. Зокрема, практичний досвід спеціалізованих логістичних компаній дозволяє значною мірою знизити зовнішньоекономічні ризики, які супроводжують експортно-імпортні операції.

Обґрунтовано напрямки вирішення проблеми формування виробниками органічної сільськогосподарської продукції товарних партій в FTL обсягах через механізми формальної та неформальної кооперації виробників, а також за допомогою спеціалізованих логістичних компаній.

Зазначено на тому, що більш повна гармонізація митного законодавства в частині оформлення експортних операцій із консолідованими та збірними вантажами дозволить прискорити терміни проходження митниці такими вантажами, що полегшить експорт продукції для невеликих та дрібних виробників, сприятиме підвищенню ефективності даних операцій та подальшому розвитку органічного сектору.

Ключові слова: органічна продукція, логістика, аграрний сектор, сільське господарство, економічна ефективність.

Аннотация.

Литвинов А.И. Органическая продукция: проблема логистики.

Статья посвящена поиску подходов решения проблемы логистики органической продукции. Показано, что логистика становится сегодня важным фактором развития органического сектора сельскохозяйственного производства. Мощный производственный потенциал органического направления может быть высвобожден лишь при условии создания эффективной системы сбытовой логистики.

Раскрыто два базовых подхода к организации логистической деятельности: когда она производится преимущественно собственными силами и когда передается на подряд сторонним организациям. Установлены преимущества и недостатки этих подходов и обоснованы рекомендации по целесообразности выбора первого при работе на локальных рынках, а второго – при работе в национальном и международном масштабах. В частности, практический опыт специализированных логистических компаний позволяет значительно снизить внешнеэкономические риски, которые сопровождают экспортно-импортные операции.

Обоснованы направления решения проблемы формирования производителями органической продукции товарных партий в FTL объемах посредством механизмов формальной и неформальной кооперации производителей, а также с помощью специализированных логистических компаний.

Указано, что более полная гармонизация таможенного законодательства в части оформления экспортных операций с консолидированными и сборными грузами позволит ускорить сроки прохождения таможи такими грузами, что облегчит экспорт продукции мелким и средним производителям, будет способствовать повышению эффективности данных операций и дальнейшему развитию органического сектора.

Ключевые слова: органическая продукция, логистика, аграрный сектор, сельское хозяйство, экономическая эффективность.

Abstract.

Litvinov A.I. Organic production: the problem of logistics.

The article is devoted to the research of the approaches to solving the problem of organic agricultural production logistics. It has been shown that logistics becomes an important factor of development of the organic sector of agricultural production. The powerful potential of organic direction can be released only with provision of the efficient system of sales logistics.

Two base approaches to organization of logistical activities were unveiled. The first, when such activities are performed mostly independently and the second, when it is outsourced to third parties. Advantages and disadvantages of such approaches were stated and recommendations on choosing the first for supplying local markets and second for supplying on the national and international scale were developed. Particularly, the practical experience of specialized logistic companies allows to reduce the international economic risks accompanying the export and import activities.

The directions of solving the problem of forming the FTL volume cargoes by organic agricultural producers by the informal and formal cooperation mechanisms and with the assistance of specialized logistic companies were grounded.

It was noted that further harmonization of Ukrainian customs legislation with that of EU countries on the issues of registration of export operations with consolidated and congregated cargoes would allow to accelerate their terms of customs clearance. This would facilitate the export of production for small and medium producers and support the increase of such operations efficiency and further development of organic sector.

Key words: organic production, logistics, agrarian sector, agriculture, economic efficiency.